

PhDr. DAMIÁN KOVÁČ, DrSc. — PÄTĎESIATROČNÝ

Dňa 3. augusta 1979 dožíva sa jeden z najpoprednejších československých a medzinárodne uznávaných psychológov PhDr. Damián Kováč, DrSc. 50 rokov svojho života.

Jubilant je od r. 1960 riaditeľom psychologického pracoviska SAV (do r. 1963 Psychologického laboratória SAV, od r. 1963 Ústavu experimentálnej psychológie SAV). Od r. 1978 je predsedom Československej psychologickéj spoločnosti ČSAV a Slovenskej psychologickéj spoločnosti SAV. Ďalšie významné, neplatené funkcie nebudem spomínať. Je ich vyše tridsať. Verím, že o týchto aktivitách nášho jubilanta sa dočítame v iných časopisoch, denníkoch a publikáciách.

Odborný profil Damiána Kováča je viac-menej taký ako pracoviská, ktoré vedie. Dominujú v ňom aspekty všeobecnej psychológie a teoreticko-metodologické problémy. Stoosemdesiat pôvodných publikovaných prác ho zaraďuje medzi našich najproduktívnejších výskumníkov. Menej sa však vie o tom, že jubilant začal svoju odbornú činnosť ako vývinový psychológ a tejto svojej „prvej láske“ sa venoval aj neskôršie, najmä s prihliadnutím na úsek výchovy, kde prakticky pôsobil. V našom spomínaní na doterajšiu činnosť sa teda sústredím na tie

okruhy jeho vedeckých záujmov, ktoré sa týkajú vývinovej a pedagogickej psychológie. Ide o tieto okruhy:

1. Teoreticko-metodologické problémy v oblasti vývinovej psychológie.
2. Vývinové problémy poznávacích procesov.
4. Laterálna preferencia.
5. Pedagogickopsychologické otázky osobnosti učiteľa.

Pokiaľ ide o prvý okruh vedeckého záujmu jubilanta, už r. 1955 uverejnil vo Filozofickom časopise z hľadiska marxistickej filozofie významnú štúdiu *O niektorých nedostatkoch v riešení základných otázok vývinovej psychológie*, v ktorej nekompromisne vystupuje proti nemarxisticky ponímaným koncepciám vzťahu medzi rastom a vývinom. Tieto koncepcie zvädzajú k názoru: „... akoby rast a vývin boli dva rozličné procesy, síce tesne späté, ale predsa dva, pretože jeden vyvoláva zmeny kvantitatívne a druhý kvalitatívne“. Damián Kováč správne tvrdí, že v skutočnosti existuje len vývin ako jeden celistvý proces, ktorý má svoju kvantitatívnu a svoju kvalitatívnu stránku. Objasňuje tu aj pojmy *vývin* a *vývoj*.

V príspevku *K otázkam periodizácie v psychickej ontogenéze*, uverejnenom v NDR v časopise *Zeitschrift für Psychologie* (r. 1961), poukazuje na neudržateľnosť názorov v tejto oblasti. Podľa autora základnou chybou pri používaní rôznych kritérií na určovanie vývinových štádií je nepochopenie podstatných a nepodstatných vývinových prínosov. Vyslovuje názor, podľa ktorého oprávnená je iba taká periodizácia, podľa ktorej je celkové správanie dieťaťa vo vzťahu k prostrediu odlišné z kvalitatívnej stránky. Sám takúto periodizáciu ontogenézy navrhol a možno dodať, že je aj dnes plauzibilná.

Významne prispel do problémov vývinovej psychológie v jubilatnom založenom a redigovanom medzinárod-

nom psychologickom časopise *Studia psychologica* r. 1965 štúdiou *Vplyv veku na výkony vizuálneho rozlišovania*. V obsiahlom príspevku uvádza výsledky výskumu, ktorému sa podrobili výbery osôb zo štyroch vekových skupín (od 15 do 75 rokov). Výsledky majú aj veľký teoreticko-metodologický prínos. Jednak ukazujú na slabiny tvarovej koncepcie vnímania a jednak predstavujú úspešný štart celoživotných prístupov k psychickým funkciám v našich podmienkach.

Druhým okruhom vedeckej činnosti D. Kováča v oblasti vývinovej a pedagogickej psychológie boli a sú problémy poznávacích procesov. V tejto oblasti sa okrem percepcie sústreďoval na psychologické otázky detskej reči, viacjazyčnosti a kognitívneho vývinu.

Pokiaľ ide o riešenie psychologických problémov *detskej reči*, treba za významnú pokladať jeho prvú výskumnú štúdiu z r. 1953, ktorú uverejnil v jednotnej škole pod názvom *O slovnej štruktúre reči detí predškolského veku*. Jeho zistenia pomocou metódy pozorovania sú aj dnes, po 26–27 rokoch platné v tom zmysle, že na najnižšom stupni vývinu prevažujú v slovnej zásobe dieťaťa síce podstatné mená, ale už okolo 3. roku dominujú a neprestajne prevládajú slovesá. Práca má veľký význam pre pedagogickú psychológiu a pedagogiku predškolského veku a jej hlavné výsledky prinášajú nové argumenty pre činnostný princíp v psychológii.

O problémoch *dvójazyčnosti* sa môžeme dočítať v príspevku D. Kováča v psychologickom zborníku Maďarskej akadémie vied *Psychológia Tanulmányok* (1967) pod názvom *Psychologické aspekty viacjazyčnosti*, ako aj v *Správach Ústavu experimentálnej psychológie SAV* r. 1972, č. 129, kde spolu s L. Arbetom publikuje výsledky výskumu *Meranie jazykových schopností pomocou „MLAT“*.

Problémy viacjazyčnosti, ktoré jubilant riešil a rieši, majú veľký význam nielen vo vývinovej a pedagogickej psychológii, ale aj v ostatných teoretických i praktických psychologických

sférach, a preto sa o nich podrobnejšie nezmienujeme.

V rámci výskumov D. Kováča v oblasti percepcie nemôžeme vynechať dve práce, ktoré v spolupráci s G. Farkašom uskutočnil v oblasti pozornostného výkonu žiakov ZDS. Tieto práce majú význam pre pedagogickú psychológiu a metodológiu skúmaného javu, lebo ukazujú širšie, t. j. sociálne determinanty aktivačných procesov chápaných často len v organizovanom kontexte. Sú to práce *Vplyv sociálneho prostredia na výkon v skrtacom teste* (*Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1972, č. 1) a *Analýza pozornostného výkonu žiakov z rôznych typov škôl* (*Československá psychológia*, 1972, č. 4–5).

Tretí okruh vedeckej práce nášho jubilanta sa týka vo všeobecnosti *vývinu osobnosti* a špecifickejšie psychologických problémov *nadaných detí*, presnejšie nadaných žiakov. V tejto problematike longitudinálne sledoval nadané deti (výberové triedy ZDS s rozšíreným vyučovaním cudzieho jazyka), čiastočne výberových žiakov (ZDS s rozšíreným vyučovaním matematiky) a kontrolnú skupinu tvorili dedinskí žiaci (D. Kováč: *Psychologické problémy s hodnotením nadaných žiakov*. In: J. Velikanič (red.): *Problémy hodnotenia a klasifikácie žiakov*, SPN, Bratislava 1972, s. 133–152).

Túto problematiku skúmal D. Kováč dlhší čas. Začal ešte r. 1970 prostredníctvom semilongitudinálneho výskumu, v ktorom sa použilo vyše 40 metód. Už roku 1971 napísal štúdiu *Sonda do štruktúry intelektu a osobnostného profilu nadaných detí* (*Pedagogika*, 1971, č. 6), v ktorej sa okrem iného prihovára za zostavovanie špeciálnych výchovných programov pre ďalší rozvoj schopností nadaných žiakov. Aj keď z tohto obsiahleho výskumu sa doteraz publikovalo pomerne málo (napr. o výskyte strachu a anxiety), z dostupných materiálov možno vyvodíť viaceré závery pre výchovno-vzdelávací proces v ZDS.

1. Intenzívne vyučovanie ďalšieho svetového jazyka znamenalo jeho pod-

statne lepšie a všestrannejšie zvládnutie bez toho, aby sa zistila dajaká ujma v inej oblasti. Jednako z hľadiska kritéria pohotovosti ostáva materinský jazyk naďalej dominujúcim.

2. Rôzne merania intelektových schopností ukázali preferenciu žiakov z jazykových tried pred matematickými, a oboch týchto skupín pred vidieckou populáciou. Hoci túto skutočnosť mohol spôsobiť „sample efekt“, narastanie zistených rozdielov s postupujúcim ročníkom možno interpretovať ako väčšie formatívne pôsobenie jazyka než matematiky na intelektové funkcie zisťované štandardnými testami.

3. Viaceré merania emočnej lability ako osobnostnej črty ukázali, že okrem podskupiny vidieckych chlapcov pubescenti ostatných skupín skórovali nad normou. V každej skupine sa dievčatá ukázali labilnejšie, pričom celkove najlabilnejší boli žiaci z matematických tried.

4. Meranie postojov ku škole pomocou rôznych postojových škál a metódou sématického diferenciatu vyneslo na povrch niektoré negatívne stránky existujúcej praxe školského vyučovania a upozornilo na celý rad problémov psychohygienického charakteru.

5. Kumulácia žiakov, ktorí na nediferencovaných školách dosahovali výborný prospech, v novovytvorených triedach diferencovaných základných škôl vyostrila problém adekvátneho školského hodnotenia. Okrem potreby normatívnych štandardov ukázalo sa žiadúcim inakšie hodnotiť (klasifikovať) náukové ako výchovné predmety.

Veľmi významná je vedecká činnosť D. Kováča vo štvrtom okruhu jeho bádania, a síce v okruhu laterálnej preferencie. Tu vytvoril originálnu koncepciu, ktorá našla priaznivý ohlas v širšom zahraničí. My sa tu obmedzíme len na vývinovo-pedagogické súvislosti.

Na prvom mieste treba spomenúť jeho významnú štúdiu *Laterálna preferencia v ručnosti a niektoré školské výkony* (Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity, 1972, č.

17). Štúdia je výsledkom výskumu, v ktorom autor sledoval vzťah laterálnej preferencie k výkonom žiakov v úhladnosti písma a prospech z materinského jazyka. Má veľký význam pre prácu učiteľov, lebo ich upozorňuje na to, ako laterálnopreferenčné osobitosti, resp. ľavoručné tendencie môžu skresliť ich hodnotenie. Vychádzajúc zo základných teoretických koncepcií a vlastných výskumných údajov, D. Kováč vo svojej ďalšej štúdiu *Emocionálna lability a laterálnopreferenčné vzťahy u detí* (Studia psychologica XV, 1973, č. 3) skúmal, ako a nakoľko súvisí nevýraznosť celkovej laterálnej preferencie s výskytom neurotizmu a anxiety u žiakov 10–10,5-ročných. Zistil, že najvyšší výskyt neuroticizmu mali nielen výrazní ľaváci, ale aj nevýrazní praváci.

V tomto okruhu nemožno vynechať závažnú teoreticko-metodologickú štúdiu *Problém laterálnej preferencie so zreteľom na detskú psychológiu a patopsychológiu* (Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 1976, č. 6), v ktorej odporúča príslušným teoretikom všimnúť si najnovšie vedecké poznatky o laterálnych javoch. Praktikov-psychológov však dôrazne vyzýva, aby sa vo väčšej miere ako doteraz zaujímali o laterálnopreferenčnú situáciu svojich klientov. V tomto príspevku D. Kováč sľubuje, že odbornej verejnosti dodá spoľahlivejšie nástroje na meranie laterálnej preferencie. Tento sľub postupne splňa.

Posledný, piaty okruh vedeckých záujmov D. Kováča je obsiahnutý v štúdiu *Postoje adeptov učiteľstva k životu. Hĺbková sonda*. (Jednotná škola, 1974, č. 8). Tento záujem o osobnosť učiteľa vyplynul z jeho dlhoročnej prednáškovej činnosti na Pedagogickej fakulte UK v Trnave. Aj tu vidieť jeho tvorivý prístup k činnosti, ktorú vykonáva. Pracoval na učiteľskej prípravke, a tak chcel vo svojich prednáškach a seminároch povedať niečo nové aj o tých, ktorých psychologicky pripravoval na učiteľskú dráhu.

Do tohto okruhu vedeckých záujmov jubilanta možno zaradiť aj jeho štú-

diu *Experimentálny prístup k psychickej regulácii v učení* (Studia psychologica, 1973, č. 2), v ktorej na základe výskumu s 34 vysokoškolákmi poukazuje na to, že aj problematika učenia sa javí inakšie ako tradične, ak sa k nej pristupuje z pozície hoministických vied, z hľadiska psychickej regulácie správania a v interfunkčných závislostiach.

Životné jubileum PhDr. D. Kováča, DrSc. som v tomto príspevku pripomenul skôr vecne než osobne. Nazdávam sa, že jeho osobnostné vlastnosti sú všeobecne dobre známe. Obmedzil som sa na jeho odbornú činnosť, ktorej sa tak neúnavne a zanietene venuje. Z obrovského množstva publikovaných prác som vybral tie, ktoré sú-

visia s problematikou vývinovej a pedagogickej psychológie a s náplňou nášho časopisu. Z nich vyplýva, že Damián Kováč obohatil jemu vlastným spôsobom, t. j. výsledkami výskumu aj oblasť vývinovej a pedagogickej psychológie. Som presvedčený, že ide o závažné príspevok, ktoré stojí za to, aby sa ďalej rozvíjalo. Želám nášmu jubilantovi, nášmu vynikajúcemu vedcovi-psychológovi aj do budúcnosti veľa tvorivých síl a podmienok ľudských i vecných, aby svoju tvorivosť mohol naplno rozvinúť v prospech našej marxisticko-leninskej psychológie a prostredníctvom nej v prospech nášho socialistického zajtrajška.

L. ĎURIČ

ZA ALEXEJOM NIKOLAJEVIČOM LEONTIEVOM

Keď si 5. februára 1978 široká psychologická obec pripomínala 75. narodeniny profesora A. N. Leontieva, riadneho člena APN, akiste málokto tušil, že o rok neskôr, v období stavania ďalších veľkých plánov a v zápale práce smrť navždy preruší tok jeho tvorivých myšlienok.

Leontievovo meno je spojené s generáciou priekopníkov marxistickej psychológie — L. S. Vygotským, K. N. Kornilovom, A. R. Lurijom, A. A. Smirnovom, ktorí sa uprostred najrôznejších, navzájom protirečivých smerov pokúsili prekonať roztrieštenú psychológiu a prepracovať jej základy z pozícií marxisticko-leninského učenia.

V tridsiatych rokoch vychádza jeho kniha *Vývin pamäti* (Razvitije pamjati), v ktorej na rozdiel od predstaviteľov klasickej psychológie zdôraznil spoločensko-historickú podmienenosť vývinu tohto psychického procesu. Všetko úsilie v tomto období sústreďuje na prehĺbenie koncepcie o vedúcej úlohe činnosti vo vývine psychiky, o jej fylogenetickú, ontogenetickú a spoločensko-historickú podmienenosť. Výsledky svojho pracovného úsilia zhrnul do dizertačnej práce (1940);

niektoré jej časti boli publikované oveľa neskôr.

V tvorivej vedeckej práci pokračuje A. N. Leontiev aj počas Veľkej vlasteneckej vojny v špecializovanej nemocnici. Zanietenie za štúdium problémov rehabilitácie a kompenzácie psychických funkcií u zranených osôb sa odrazilo v knihe *Znovuobnovenie pohybov po poranení* (Vosstanovlenie pohybov po poranení [Vosstanovlenie dvizenij posle ranenij]), ktorú napísal s A. V. Zaporožcom.

Štúdium problémov súviacich s motiváciou činnosti, ktoré zaujali A. N. Leontieva ešte pred vojnou, viedlo k dôležitým záverom o význame objektu v systéme vecí a o jeho úlohe v činnosti subjektu. Odhalenie vnútornej štruktúry činnosti — jej motívov, cieľov, operácií v početných výskumoch zameraných na odkrytie úlohy predmetnej činnosti vo vývine psychických procesov — sa pokladá za veľký prínos pre všeobecnú metodológiu.

Nový metodologický prístup k problémom psychického vývinu sa rodil predovšetkým vo výskumoch v Charkove, kde A. N. Leontiev pracoval spolu s A. S. Vygotským a A. R. Lurijom. Pod jeho vedením sa táto skupina za-